

sekre nézve hallgasson meg a tanács kebelén kívül álló szakértőket is, különösen pedig oly tanárokat, kik a görög nyelv helyett megszabott tárgyakat tanították vagy tanítják, s ennél fogva a tantervet gyakorlatilag kipróbálták.

ÚTBAIGAZÍTÁSOK, ÉSZREVÉTELEK.

10. kérdés. *Mi módon ejtendő meg leghelyesebben a prózai és költői olvasmányok szóbeli reproductiója az iskolában?*

Engedje meg i. t. szerkesztő úr, hogy a fölvetett kérdést főleg a középiskola keretén belül vegyem szemügyre s itt első sorban a magyar nyelv és irodalom (s a magyar-görög írók) tanításában, mint a melyben legtöbb az olvasmány s a mely egész súlyával és terjedelmében az olvasmány alapjára van fektetve.

Az utóbbi körülményből nyilvánvaló a szóban lévő kérdés rendkívüli fontossága. Mert ez alap szilárdsága és termékenysége kiválóan attól függ, hogy az olvasmány első tárgyalásán túl miképen ejtjük módját; hogy mennél inkább átmenjen a növendék vérébe, a mirek legtermészetesebb alkalmá és egyszersmind próbája épen az olvasmányról való beszámolás vagy — a mint kérdésünk nevezi — annak szóbeli reproductiója.

Tanterveink s az «Utasítások», a melyek főleg a magyarnyelvi és irodalmi oktatást, illetőleg minden fontosabb mozzanatra nézve oly nagybecsű útmutatást nyújtanak, e kérdésnél se hagynak tájékozatlanul. A dolog természetéből folyólag kétféle reproductiót említenek: 1. a *pusztán tartalmi* és 2. a *szószertintit*, vagyis az «*emlézés*»-t.

Az olvasmány célja és természete szerint hol csak az *első*t, hol mind a *kettőt* alkalmazzuk.

A legáltalánosabb szempontoknak, a melyek az olvasmány számon kérésénél kisebb-nagyobb fontossággal fölmerülnek: a *tartalom ismétlése* és a *nyelvgyakorlás* szempontjainak legjobban megfelel a *pusztán tartalmi reproductió*. Megkivánjuk, hogy a tanuló az olvasmányról *saját szavaival* adjon számot, hogy meggyőződjünk, helyesen felfogta-e, meg azért is, hogy nyelvkészletét alkalmazni, mintegy forgatni, s kifejezésbeli ügyességének próbáját legyen kénytelen adni. Megjegyzendő, hogy az oktatás alsóbb fokán, de később is a szükséghez képest az összefüggő tartalmi reproductiót megelőzőleg előbb csak vezető kérdéseinkkel és ezeknek fonalán kérjük számon az olvasottakat s csak azután mondatjuk el egyfolytában az olvasmányt.

A *pusztán tartalmi reproductió* elégséges még ott is, a hol az olvasmány logikai szerkezete, az *inventió* és *compositió* szempontjai az ural-

codók, tehát a szerkesztéstannal kapcsolatban tárgyalt prózai olvasmányoknál; valamint az oktatás egész vonalán az értekező, fejtegető, kritikai és történelmi tanulmányoknál, kivéve, a hol az író egyéni stílusa is erősen latba esik.

Mert már a prózai olvasmányoknál is — a tartalmi reproductio mellett — jogaiba lép a *szó szerinti*, az «*emlézés*», mihelyt a *forma* lényeges tényezővé válik; tehát már az elocutio, a szorosabban vett stíl szempontjából választott olvasmányoknál, s a *rhetorikai* műfajok közül főleg a beszéd, a dialog, s a levél köréből vett műveknél. Utánzás által, a mennél jobban *emlékezetbe átment minták után alakul és erősbül a stílusi képesség*.

Teljes jogaiba lép pedig a *költői műveknél*, a hol a forma a tartalommal legalább is egyenrangú tényezővé válik. Általában pedig mindenemű *remekíró* olvasásánál egyik főfeladat, — a hogy a «Gymn. Utasítások» mondják, — hogy a *«Gymn. Utasítások»* mondják, — hogy *műveikből minél több az ifjúságnak kész emlékezeti tárgyává váljék*. És még kevésbé szabad elhanyagolni különösen a hazai remekíróknál, a melyek olvasásának legméltóbb czélja, «hogy a nemzeti érzületet és gondolkodást, a mint megneemesülve irodalmunk örökbecsű lapjain jelentkezik, mennél hívebben és épebben átörökítse a jövő nemzedékre».

Azonban a szó szerinti reproductiónak sajnos — bár természetes — határai és korlátjai vannak. Az alsóbb osztályokban még nincs nagy nehézség. Az olvasmány tárgyalása lassabb tempóban halad, úgy hogy, a hol szükséges, a szó szerinti reproductio lépést tarthat vele. Még Arany «Toldi»-ját is — kisebb részek mellőzésével — megtanultathatjuk könyv nélkül, s kellő beosztás mellett a későbben tárgyalt lyrai és balladai költemények legnagyobb részével is meg tudunk birkózni. De hogyan küzdjük le a nehézségeket később, midőn *nagyobb műveket* beszédeket, eposokat, drámákat, lehetőleg teljes egészükben, *mennél nagyobb számmal* és változatosságban kell olvasnunk és *olvasatnunk*? A midőn a jelentőségben öregbedett többi tantárgy lépten-nyomon int, hogy túl ne terheljük növendékeinket, a kiknek most már inkább a tisztán logikai működésre hajló elméje amúgy sem olyan előzékeny már, ha emlézésről van szó.

Általában úgy szoktunk magunkon segíteni, hogy a tárgyalt műveknek csak *egy-egy szebb részleteit mondatjuk el szó szerinti*. Visszaidézzük — t. i. teljes színeiben — egy-egy csücskét garasnyi nagyságú fényfoltját a gyönyörű remekkel befestett vászonnak, s a többinek, szorosán véve az *egésznek* — a pusztán tartalmi reproductio által — csak kisebb-nagyobb ügyességgel kikarikázott körvonalait adjuk.

Az ily módon keletkezett rajz a legjobb esetben is csak színtelen, szürke vázlat marad az eredetihez képest. Adhat a tanár időnként min-

tául az eredetihez bármennyire méltó tartalmi reproductiót, a tanuló, — ha nem rendelkezik az eredeti műnek színeivel, ha nem bír annak meterfogásaival, — csak ügyetlen torzképet képes létrehozni. A reproductió nyomoruságos poroszkálás marad az író szárnyalása nyomában.

Azért engem ez a mód már eleitől fogva nem elégtett ki, sőt mindig lehangolt; s már jó régen egy nagyon egyszerű eljárással iparkodtam rajta segíteni. Az eljárás az, hogy a reproductió rákap az író pegazusára s annak szárnyaival száll; csak mellőzi kerülő útait és szeszélyes lendületeit. Vagy egyszerűen kifejezve, a módszer az az egyszerű s mechanikainak látszó eljárás, a melyet az élelmes tanárok már régen követnek a tankönyvek rövidítése céljából: az olvasott műből az író saját szavaival a rendelkezésedre álló időhöz, a mű és egyes részeinek minőségéhez képest többé-kevésbé részletes kivonatot, vagyis vázlatot csinálsz; azaz, egész világosan jelezve az eljárást: miután a magad könyvében előzetesen a kellő gondnal elhúztál — huzass el az iskolában tanítványaiddal is a mű azon helyei alatt, a melyek az egésznek lényeges, jellemző és összefüggő alaprajzát adják s a reproductió alkalmával kívánd meg, hogy az aláhúzott helyek fonalán, illetve azokkal magokkal — az esetlegesen meglazult kapcsolatlapidáris helyreállításával — mondják el az olvasott részlet tartalmát. A sorok alatti elhúzást legegyszerűbben úgy ejteted meg, hogy a jellemző, vagyis aláhúzendó helyeket — félbeszakítván a tanuló olvasását — magad olvasod el, mire a tanulók — be lévén avatva az eljárásba — legott elhúznak az illető helyek alatt.*

Ezt az eljárást használhatjuk úgy a beszédeknel, kisebb-nagyobb eposoknál, mint a dialogoknál és drámáknál; az eredménye lesz egy kis beszéd, egy kis epos, dialog, dráma, a mely az eredeti teljes mű színeiben ragyog, a melyben az illető remekmű élő szervezete lüktet; szóval nem lesz holt váz, hanem hús és vér, a mely a tanuló húsává és vérévé válik.

A reproductiónak ezt a módját természetesen csak az olvasmány kisebb részleteinél, mindig csak a megelőző órán végzett részlet számon kérésénél alkalmazhatjuk; a nagyobb egységeket, egy-egy éneket, felvonást, vagy általában szerkezeti részt, valamint a végén az egészet az emlékezetbe és szemléletbe jól bevésődött részletek alapján csak a tanuló saját szavaival foglaltatjuk egybe s mondatjuk el. Ez az összefoglalás aztán, s az egésznek jellemzése, fejtegetése a tanulók lelkében meglévő konkrét és eleven benyomások alapján könnyeden, üde közvetlenséggel, lendülettel, kedvvel s marudandó hatással ejthető meg.

Egy műnek az említett módon — összefüggő detailok szerint —

* Miért ne lehetne egyszerűen kijelölni e részeket, mikor a mesterkedéssel elért chablon többnyire lelketlenségre vezet? A szerk.

való könyv nélkül tanulását lélektani okokból könnyebben s nagyobb kedvvel végzi a tanuló, mint a teljesen szó szerinti emlékezést. Az eszmék, tények gazdag kapcsolatából az emlékezet könnyebben tartja meg — szó szerint is — a jellemzőket, — föltéve, hogy szervesen összefüggnek, — mintha külön egymáshoz tömörítve állanának; az elhúzás a sorok alatt a helyi memoriával is támogatja a megtartást. Azonkívül a tanuló azon feszélyezetlen tudatban számol be ily módon az olvasmányával, hogy nem baj, ha itt-ott egy szót vagy mondatot saját szavaival mond el, vagy akár egyes kevésbé jelentékeny dolgot ki hagy is. Megvan ez eljárásnak az a haszna is, hogy szükség esetén megengedi a lehető gyors tempóban való olvasást, mert az olvasmány ily módon kidomborított főbb vonásainál fogva elegendő élénkséggel vésődik az emlékezetbe.

De üdvös hatása van e módnak az által is, hogy begyakorolja a tanulót a magán olvasmány könnyed és mégis mélyebbreható tanulmányozásába. Lassanként biztos érzéket és ügyességet fejleszt benne, az eszmék összekötő logikájának, a tények lánczolatának gyors feltalálásában. Mert idővel a tanár a jellemző helyek előzetes kijelölését kisebb nagyobb mértékben a tanulókra vagy legalább is egy-egy jobb tanulóra* bízva s a tanár csak az ellenőrző s kiigazító szerepét játssza.

Tanítványaimmal a reproductió e formájával tárgyaljuk évek óta Kőlcsey, Pázmány, Demosthenes s más szónokok beszédeit, Zrínyi, Gyöngyösi, Vörösmarty, Arany eposait, Shakespeare drámáit, Bánkbánt s egyebeket; ép így a görög írókat (magyar fordításban), Thukydides történeti beszédeit, Homeros eposait, a görög drámákat és Platót. Igaz, ha a tanár nem kezeli a kellő tanulmányával, szellemmel és lelkiismeretességgel (a mitazonban nem szükséges föltételeznünk), e módszer mechanikaivá fajulhat; de ha csak valamennyire is érdeket tud gerjeszteni, az írók olvasását kellő tájékozottsággal, lélekkel, hatással vezeti, az emlézésnek ezt a liberális nemét a tanulók könnyen és élvezettel végzik. Megjegyzem, hogy ez az eljárás épen nem zárja ki, hogy az olvasmányok egyes különösen fontos részeit teljes összefüggésükben tanulják meg könyv nélkül a növendékek.

Az idegen nyelvek tanítását illetőleg a német, sőt francia nyelvi oktatásban — a legfelsőbb osztályokban — a reproductió e módja szintűgy helyén van mint a magyarban. Sőt azt hiszem, bátran meg lehetne kísérteni a legfelsőbb osztályokban a classikus írókkal is.

A mondottakban a szóbeli reproductiónak kétségkívül több vonatkozása maradt érintetlenül. Engem ez úttal főleg az *irodalmi oktatásban* való szerepe érdekelt, a melynek tényleg gyakorolt módszeres kezelésében — véleményem szerint — nem egy irányban még több jelentékeny

* Ez ártana az iskolai munka közösségének.

fogyatkozás és kezdetlegesség fordul elő. Tekintve, hogy különösen a magyar irodalmi oktatás — még a középiskola tervbe vett nagy reformjának elmaradása esetében is — mind nagyobb jelentőségre van hivatva jutni — a rá vonatkozó módszeres kérdések nyílt fölvetése és szellőztetése nem csak üdvös, hanem egyenesen sürgős feladat. Wi.

A következő új kérdések érkeztek hozzánk:

11. kérdés. *Némely középiskolában felolvassák az év elején az iskola fegyelmi szabályait, másutt nem teszik; melyik szokás helyesebb?*

12. kérdés. *Miképen lehet arról rendszeresen intézkedni, hogy a tanulók házi feladatai ne torlódjanak össze egy napra?*

13. kérdés. *Kísérje-e a bizonyítványok (értéstitők) kiosztását magában véve — az évváró ünnepélyről persze nem szólva — még valami nevelő actus, mindnyájuknak vagy egyeseknek szóló buzditás, korholás vagy dicsérés stb. és miképen történjék az?*

14. kérdés. *Sok iskolában — középiskolában ép úgy, mint népiskolában — divik az ú. n. felügyelői vagy censori intézmény, az az egyes tanulókat megbíznak egész esztendőre vagy annak egyes szakaszaira társaiknak magaviselet vagy a feladatok dolgában való ellenőrzésével. Helyeselhető-e ez?*

15. kérdés. *Igazolható-e a középiskolákban közönségesen divó az a gyakorlat, hogy a fiatal kezdő tanárookra bizzák a legalsóbb osztályokat?*

Ajánljuk e kérdéseket olvasóink és munkatársaink figyelmébe.

BEKÜLDÖTT MŰVEK.

Milleniumi magyar történet. Az Athenæum részv. társulat kiadásában megjelenő milleniumi magyar történetnek 10—13. füzetei hagyták el a sajtót. A 10-ik füzetben véget ér *A vezérek kora* Marczalitól s kezdetét veszi *Magyarország a honfoglalás előtt* Fröhlich Róberttől és Kuzsinszky Bálinttól, mely a 11., 12. és 13. füzetben is folytatódik. A 12-ik füzetben kezdődik a honfoglalás előtti történet második könyve «Pannonia és Dácia», melynek szerzője Kuzsinszky Bálint. A római uralomnak története igen fontos, mert tájékoztat bennünket ama civilizáció felől, melyet itt a rómaiak létrehoztak. E füzetek is gazdagon vannak illusztrálva. A 10. füzet mellékletei: Dácia térképe Ptolomæus szerint s Anonymus krónikájának első lapja. A 11. füzetben: Than festménye Attila lakomája (réz fénynyomatban) s a demsusi torony. A 12-ikben: Áldozat Hadúrnak Feszty körképéről, Kelta ékszerek a magyar nemzeti múzeumban. A 13-ikban: A magyarok vándorlásának térképe. A római sereg átvonulása a Duna hajóhidján. Ezek a mellékleteken kívül a szöveget számos illusztratio díszíti, így a